

zamanımıza ulaşmıştır. Bu kısım Fritz Krenkow (Kahire 1354) ve Abdüssettâr Ahmed Ferrâc (Kahire 1379/1960) tarafından neşredilmiştir. Kaynaklarda *el-Müveşşah*'tan yapılmış nakilleri, İbrâhim es-Sâmerrâî *Mine'z-zâ'i' min Mu'cemi's-şu'arâ' li'l-Merzûbânî* (Beyrut 1405/1984) ve İhsan Abbas *Mülteka'tât Mine'l-kısmi'l-me'kûd min Mu'cemi's-şu'arâ' (al-Abhâth, XXXIII [Beyrut 1985], s. 3-36)* adlı kitabında derlemiştir. 4. *Eş'ârü'n-nisâ'*. Tamamının 500 veya 600 varak olduğu tahmin edilen eserden Abdülkâdir el-Bağdâdî *Hizânetü'l-edeb*'inde iktibasta bulunmuştur (I, 10; IV, 565). Kitabın altmış şairin şiirlerini ihtiva eden üçüncü kısmına ait elli dokuz varak zamanımıza intikal etmiş olup Sâmî Mekkî el-Ânî ve Hilâl Nâcî tarafından yayımlanmıştır (Bağdad 1396/1976; Beyrut 1415/1995). 5. *Ah'bârü's-Seyyid el-Himyerî*. Müellifin *Ah'bârü's-şu'arâ'*, *el-Müstenir* veya *el-Müfid* adında daha geniş teliflerinden bir parça olduğu tahmin edilen eseri Muhammed el-Emînî neşretmiştir (Necef 1385/1965). 6. *Ah'bârü şu'arâ'i's-Şi'a*. Yirmi yedi Şîî şairin bazı beyitleriyle bunlar hakkındaki isnadsız haberleri ihtiva eden ve *el-Müfid* adlı kitabın bir kısmı olduğu tahmin edilen eseri, Seyyid Muhsin el-Emîn el-Âmilî tarafından yapılan ihtisarıyla birlikte Muhammed Hâdî el-Emînî yayımlamıştır (Necef 1388/1968). 7. *Şi'ru Yezîd b. Mu'âviye* (nşr. Selâhad-din el-Müneccid, Beyrut 1982). İlk defa Merzûbânî tarafından derlenerek bir divan haline getirilen esere daha sonra Yezîd'e ait olmayan şiirler de ilâve edilmiştir. 8. *Tafzîlül-kilâb 'alâ keşîrin mim-men lebise's-şiyâb* (Brockelmann, GAL, I, 125). Merzûbânî'nin kaynaklarda adı geçen başka eserleri de vardır (İbnü'n-Nedîm, s. 146-149; Yâkût, XVIII, 268-272; İbnü'l-Kiftî, III, 180-184; Safedî, IV, 235-237).

BİBLİYOGRAFYA :

Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâ-vî), Kahire 1385/1965, neşredenin girişi, s. y-n; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdü'd), s. 146-149, 190, 196; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, III, 135-136; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), VII, 177; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVIII, 268-272; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 180-184; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 354-356; Zehebî, *A'lâmü'n-nübe-lâ'*, XVI, 448; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 235-237; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 314; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 326-327; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb* (Bulak), I, 10; IV, 565; Brockelmann, GAL, I, 125; Suppl., I, 190-191; Sezgin, GAS, VII, 357-358; Ömer Ferruh, *Târihu'l-edeb*, II, 554-557; Hasan es-Sadr, *Te'sîsü's-Şi'a*, Bey-

rut 1401/1981, s. 249-252; F. Krenkow, "Das Wörterbuch der dichter Mu'ğam aş-şu'arâ' von al-Marzubânî", *Islamica*, IV, Leipzig 1930, s. 272-282; Muhtarüddin Ahmed, "Nûrül-ka-bes el-muhtaşar mine'l-Muktebes", *Mecelletü'l-Mecma'i'l-ilmîyyi'l-Hindî*, II, Aligarh 1977, s. 189-192; R. Sellheim, "al-Marzubânî", *El²* (Ing.), VI, 634-635.

HÜSEYİN YAZICI

MERZÜBÂNNÂME

(مرزباننامه)

X. yüzyılda yazılmış
Farsça bir ahlâk kitabı.

Taberistan Hükümdarı Şervîn'in oğlu Merzûbân'ın milâdî X. yüzyıl sonlarında yazdığı ahlâkî ve siyasî öğüt veren bir kitap olup aslı Taberistan bölgesinde konuşulan ve Eski Farsça'nın bir lehçesi olan Taberîce'dir. Ancak bu dille yazılmış nüsha günümüze ulaşmamıştır. Sadece daha sonra yapılan iki Yeni Farsça versiyonu bilinmektedir. Bunlardan ilkinin yazarı olan Muhammed b. Gâzî Malatyevî eseri tashih edip Yeni Farsça ile *Ravzatü'l-ûkûl* ismi altında önce kâtibi, daha sonra veziri olduğu Selçuklu Sultanı Rükned-din II. Süleyman Şah'a sunmuştur (598/1201-1202). Ardından muhtemelen 608-622 (1211-1225) yılları arasında *Merzûbânnâme*'yi zamanın Farsça'sına çeviren Sa'deddin Verâvîni bunu Azerbaycan Atabegi Rebîbüddin'e ithaf etmiştir. Bu metinler arasında farklılıklar vardır. Verâvî-nî, eserin birinci bölümünde kitabın Enûşîrvân'ın kardeşi Merzûbân b. Şervîn'e ait olduğunu söylerken Malatyevî Ziyâfîler'den Kâbûs b. Veşmgîr'e atfetmiştir. Bunun yanında bölgenin tarihini yazan İbn İsfendiyâr, *Târih-i Taberistân* adlı eserinde *Merzûbânnâme*'nin yazarını Merzûbân b. Rüstem b. Şervîn olarak gösterir. İbn İsfendiyâr, onun Taberistan halk şiiri tarzında yazılmış *Nikînâme* adında bir divanı olduğunu da kaydeder.

Merzûbân, kendisinde güzel ve etkili söz söyleme yeteneği gören Şehriyâr'ın isteği üzerine bu kitabı yazmaya başlamış, *Kelîle ve Dimne*, *Tûtînâme*, *Binbir Gece Masalları* gibi kıssadan hisse özelliğini taşıyan mensur hikâye ve masallara yer verdiği bir ahlâk ve öğüt kitabı ortaya koymuştur.

Verâvîni'nin versiyonu dokuz bölümdür. *Ravzatü'l-ûkûl*'e kıyasla, Verâvîni'nin de ifadesine göre aslında yer alan bazı hikâye ve bölümlerin burada bulunmadığı anlaşılmaktadır. Verâvîni kitabın bir bölümü-

nü bir müddet yaşadığı İsfahan'daki Nizâmiye Medresesi'nde tertip etmiştir. İlk bölümde Merzûbân'ın hikâyesi yer almaktadır. Merzûbân b. Rüstem, zamanın hükümdarının münzevi bir hayat süren ve akılcıca nasihatleri, yararlı tavsiyeleri ihtiva eden bir kitap yazmak için izin isteyen kardeşi olarak tanıtılmıştır. Eser, kendisiyle hükümdar ve veziri arasında geçen bir tartışma dolayısıyla nakledilen hikâye ve kıssalara dayanır. Diğer sekiz bölümde hükümdarlar ve çevresinde meydana gelen meseleler ele alınıp çareleri çeşitli hikâyelerle anlatılmıştır. Bu yönüyle bütün fasıllar, *Kelîle ve Dimne*'deki gibi hikâye kahramanları hayvanların konuşturulması şeklinde düzenlenmiştir. *Merzûbânnâme*, Fars edebiyatının sanat ağırlıklı süslü anlatıma sahip nesrinin örneklerinden biridir. Bu anlatımın arasında konuyla ilgili yer alan şiirlerle metin daha da güçlendirilmiştir.

Birçok yazma nüshası bulunan *Merzûbânnâme*'yi Verâvîni'nin versiyonundan ilk defa neşreden (Leiden 1909) Mirza Muhammed Han Kazvîni, bazı eleştirilerden sonra eserin yazarını Merzûbân b. Rüstem b. Şehriyâr b. Şervîn b. Rüs-

Merzûbânnâme'nin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3682)

tem olarak göstermiştir. Bu yayının birkaç basımı yapıldıktan sonra Muhammed Rüşen tarafından ayrıntılı bir inceleme ve geniş dil açıklamalarıyla birlikte iki ciltlik mükemmel bir neşri gerçekleştirilmiştir (Tahran 1367 hş.).

Merzûbânnâme'nin en önemli tercüme-leri Türkçe'ye olan çevirilerdir. Bunlardan ilki, XIV. yüzyılın ikinci yarısında Sadreddin Şeyhoğlu tarafından Verâvî'nî'nin nüshası esas alınarak yapılmıştır. XV. yüzyılda Şehâbeddin İbn Arabşah, *Fâkihîetü'l-hulefâ'* ve *müfâkehetü'z-zurefâ'* adıyla Arapça olarak yaptığı tercümede (Bulak 1276; nşr. Muhammed Receb en-Neccâr, Küveyt 1997; Eymen Abdülcebbâr el-Buhayrî, Kahire 1421/2001) bu Türkçe çeviriyi esas almıştır. İkinci Türkçe çeviriyi Urfalı Nüzhet Ömer Efendi (ö. 1778) yine Verâvî'nî'nin nüshasından hareketle *Cevâhirü'l-hikem* adıyla gerçekleştirmiştir (TSMK, TY, nr. 369). Eserle ilgili en önemli çalışma, Zeynep Korkmaz tarafından Şeyhoğlu'nun tercümesi esas alınarak geniş bir incelemenin yanında metnin transkripsiyonu, sözlük ve tıpkıbasımı yapılarak ortaya konmuştur (bk. bibl.). *Merzûbânnâme*, Fransızca'ya bazı parçalar halinde Charles Schefer tarafından *Chrestomathie persane* adıyla çevrilmiştir (Paris 1885).

BİBLİYOGRAFYA :

Merzûbânnâme (haz. Sa'deddin Verâvî'nî, nşr. Muhammed Rüşen), Tahran 1367 hş., neşredenin girişi, I, pânzdeh-siüpec; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân: An Abridged Translation of the History of Tabaristân* (trc. E. G. Browne), Leiden-London 1905, s. 86; Şeyhoğlu, *Marzubânâme Tercümesi* (nşr. Zeynep Korkmaz), Ankara 1973, neşredenin girişi, s. 67-73; Browne, *LHP*, I, 478; II, 489; Safâ, *Edebiyyât*, II, 1005-1008; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 288; Halîl Hatîb Rehber, "Pijühêşî der Merzûbânnâme-i Taşhîh-i 'Allâme-i Kazvîni", *Ferhunde-i Peyâm*, Meşhed 1359 hş., s. 325-354; M. Ali Taberî, *Zübdetü'l-âşâr*, Tahran 1372 hş., s. 368; Ahmed-i Münzevî, *Fihristüvâre-i Kitâbhâ-yi Fârsî*, Tahran 1374 hş., I, 473-474; Mehdi Muhakkık, "Yâddâsthâyî der Bâre-i Merzûbânnâme", *Ferheng-i İrân Zemîn*, VII, Tahran 1339 hş., s. 37-71; Zeynep Korkmaz, "Kâbus-nâme ve Marzubân-nâme Çevirileri Kimindir?", *TDAY Belleten* (1966), s. 267-278; a.mlf., "Bir Tanıtma Yazısı Üzerine", *TDe*, VIII (1979), s. 459-478; Semih Tezcan, "Merzubân-nâme Tercümesi Üzerine", *TDAY Belleten* (1977), s. 413-431; J. H. Kramers - [J. T. P. de Bruijn], "Marzbân-Nâma", *EP* (Ing.), VI, 632-633.

RIZA KURTULUŞ

MES'Â

(bk. SA'Y).

MESÂBÎHU's-SÜNNE

(مصباح السنة)

Ferrâ el-Begavî'nin

(ö. 516/1122)

güvenilir hadis kaynaklarından
derlediği hadisleri ihtiva eden eseri.

Rivayetlerin önce konularına ve bablara göre sıralandığı kitapta her babbaki hadisler kendi içinde sahih ve hasen olmak üzere ikiye ayrılmış, az sayıdaki zayıf rivayetin durumu belirtilmiş, münker ve mevzû rivayetlere yer verilmediği ifade edilmiştir. Brockelmann'ın Begavî'nin eserine aldığı hadisleri sahih, hasen, zayıf ve garîb diye üçe ayırdığını söylemesi (IA, II, 449) doğru değildir. Begavî başka kaynaklarda görülmemekle birlikte *Şa-hîhayn*'dan seçtiği hadisler için "sahih" (2434 hadis), diğer hadis kitaplarından seçtiği hadisler için de "hasen" (2050 hadis) terimini kullanmıştır. Bu kitaplar *Kütüb-i Sitte* ile Dârimî'nin *es-Sünen*, Mâlik'in *el-Muvatta'*, Şâfiî'nin *el-Müsned*, Dârekutnî'nin *es-Sünen*, Beyhaki'nin *Şu'abü'l-îmân* ve Endülüslü muhaddis Rezîn b. Muâviye es-Sarakustî'nin *et-Tecrid li's-şihâh ve's-sünen* adlı eserleridir. İslâm âleminde büyük şöhet kazanan ve üzerine kırktan fazla şerh yazılan *Meşâbîhu's-sünne*'de 4931 hadis vardır (Yûsuf Abdurrahman el-Mar'asî nşri). Kâtib Çelebi eserin 4719 hadis ihtiva ettiğini, 1051 hadisin hem *Şa-hîh-i Buhârî* hem *Şa-hîh-i Müslim*'de, 325 hadisin yalnız Buhârî'de, 875 hadisin sadece Müslim'de bulunduğunu söylemektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1698).

Meşâbîhu's-sünne'deki hadislerin sahâbî veya nâdiren tâbîî râvisi dışında senedleri hadis ilminde ilk defa olmak üzere bu eserde terk edilmiştir. *Şa-hîhayn* hadisleri dışındaki bütün rivayetleri hasen olarak nitelemesi yüzünden Begavî'ye ciddi itirazlar yöneltilmiş, İbnü's-Salâh (*Ulûmü'l-hadîs*, s. 34) ve Nevevî (*et-Takrîb*, I, 165), sünen müelliflerinin eserlerinde hasen rivayetlerin dışında sahih ve zayıf hadislerin de bulunabileceğini söylemiştir. İbn Hacer el-Askalânî, Süyûtî ve Zeynüddin el-İrâkî gibi muhaddisler de Begavî'yi eleştirmiştir. Ancak Muhyiddin el-Kâfiyeci gibi bazı Hanefî âlimleri bu kullanımanın bir terim olması dolayısıyla eleştiriye hak etmediğini söylemiştir (*el-Muhtaşar*, s. 114). Öte yandan Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali el-Kazvîni eserde geçen hadislerden bazılarının mevzû olduğunu iddia etmiş, bu iddiaya *Alâ en-Nakdû's-şahîh limâ ü'türîda 'aleyhi min ehâdî-*

si'l-Meşâbîh adlı eserinde (nşr. Mahmûd Saîd Memdûh, Beyrut 1990), İbn Hacer el-Askalânî de *el-Ecvibe 'an ehâdîs va-ka'at fi Meşâbîhi's-sünne ve vusîfet bi'l-vaz'* adıyla yazdığı bir risâlede (*DİA*, XIX, 522; nşr. Abdurrahman Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, Medine 1405/1985) cevap vermiştir. Her iki çalışma, İbn Hacer'in *Hidâyetü'r-ruvât ilâ tahrîci ehâdîsi'l-Meşâbîh ve'l-Mişkât* adlı eseriyle birlikte yayımlanmıştır (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî - Ali b. Abdülhamîd el-Halebî, I-VI, Kahire 1422/2001). Ayrıca *Meşâbîhu's-sünne*'de mevzû olarak nitelendirilen hadislerin aslında uydurma değil muhtemelen ricâlinin zabt kusuru dolayısıyla zayıf olabileceği ve bunların başka tariklerle desteklenip hasen derecesine çıkabileceği söylenmiştir (Zofar, XXXIII/3 [1989], s. 190-192). *Meşâbîhu's-sünne* Bulak'ta (1294) ve Kahire'de (1318) *Mişkât* ile birlikte, ayrıca Yûsuf Abdurrahman el-Mar'asî, Muhammed Selîm İbrâhim ve Cemâl Hamdî ez-Zehabî tarafından hadislerinin tahrîci ve fihristi yapmak suretiyle dört cilt halinde (Beyrut 1407/1987) yayımlanmıştır.

İbn Hacer el-Askalânî'nin hocası Sadreddin Muhammed b. İbrâhim b. İshak es-Sülemî el-Münâvî *Keşfü'l-menâhic ve't-tenâkih fi tahrîci'l-ehâdîsi'l-Meşâbîh*'inde (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 1133; Millet Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 286; Bursa Ulucami Ktp., nr. 734) kitaptaki hadisleri tahrîc etmiştir. İbn Hacer, bu eserden de faydalanarak *Hidâyetü'r-ruvât*'ında hem her iki eserin tahrîcini yapmış hem de bu eserlerde geçen hadislerle ilgili önemli tesbit ve tashihlerde bulunmuştur (neşredenlerin girişi, I, 41-42). Mahmûd b. Ahmed b. Muhammed el-Fârisî *Esmâ'ü ricâlî'l-Meşâbîh*'inde (eseri Abdürraûf Zafer, İskoçya Glasgow Üniversitesi'nde doktora tezi olarak tahkik etmiştir) ve Ebû'l-Vefâ Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Bahşî *Termetü's-şahâbe ruvâtü'l-Meşâbîh*'inde (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 621) *Meşâbîhu's-sünne*'de geçen sahâbî ve tâbîî râvilerin hal tercümelerini kaydetmiştir. Ebû'l-Ferec Muhammed b. Dâvûd b. Yûsuf et-Tirmizî de *Şerhu müşkilâti Kitâbî'l-Meşâbîh* adlı eserinde (İÜ Ktp., AY, nr. 1287) kitaptaki anlaşılması zor yerleri konu edinen bir çalışma yapmıştır.

Eser çeşitli dillere çevrilmiştir. Bunlardan 1080 (1699) yılında yapılan *Tercümetü Mesâbîhi's-sünne* adlı Türkçe çevirisi (Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah